

Okul Öncesi Düzeyde ve Dört -Dokuz Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Tercih Ettikleri Oyun Köşeleri ve Oynadıkları Oyun Tiplerinin İncelenmesi

Nilgun METİN
Hacettepe Üniversitesi

Semra ŞAHİN
Hacettepe Üniversitesi

Ebru ŞANLI
Hacettepe Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırma özel eğitim sınıfına devam eden, okulöncesi düzeyde ve 4-9 yaş grubundaki zihinsel engelli çocukların serbest oyun ortamında tercih ettikleri oyun köşeleri, oynadıkları oyun ve oyuncakların incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 14 çocuktan 8'i 4-6 yaş grubu, 6'sı 7-9 yaş grubundadır. Oyun koşelerinde yapılan gözlemler sonucu elde edilen verilerin yaş grubu ve cinsiyet değişkenlerine göre değerlendirilmesi sonucu tercih edilen köşeler ve oyun tipleri açısından farklılıklar bulunmuştur. Okulöncesi düzeydeki zihinsel engelli çocukların tercih ettikleri oyun köşeleri ve oyun materyalleri, oynadıkları oyun tipleri bakımından, cinsiyet özellikleri ve gelişim aşamalarına uygun davranışlar sergiledikleri görülmüştür.

GİRİŞ

Çocuğun ilk öğrenme yaşantıları bedenine yönelik, biyolojik temelli olan etkinlikleri içeren duyu-motor deneyimlere dayanmaktadır. Zamanla çocuğun yeteneklerinin gelişmesi, onun çevreye olan merakını artırmaktadır. Bu merak çocuğun farklı bilgi ve deneyimlere gereksinim duyduğunun bir işaretidir. Çocuğun sevmeye, sevilme, arkadaşlık kurma v.b. temel sosyal ihtiyaçlarını karşılama isteği onu diğer çocuklarla birarada olmaya teşvik etmektedir.

Okulöncesi dönem çocuğu için bu ihtiyaçların karşılanabileceği en uygun ortam, oyun ortamıdır. Oyun, çocuğun çevresiyle etkileşimini başlatan önemli bir araçtır (Atık, 1986). Butun çocukların gelişim süreci içinde fiziksel, zihinsel, dil, sosyal ve duygusal gelişim alanlarındaki becerilerini destekleyebilmede oyun önemli bir rol oynamaktadır. Oyunun ne olduğu veya ne olmadığı konusunda çok eskiden beri değişik görüşler ve teoriler ileri sürülmüştür. Butun bu görüşlerin ve teorilerin ortak noktası, oyunun çocuk için önemli bir uğraşı olduğudur. Oyun, teoryenler tarafından bir "dinlenme aracı", "fazla enerjinin boşaltım yolu", "bir rahatlama aracı", "işgudusel gelişimin bir ön hazırlığı", "gerçek ile hayal arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli bir fırsat" olarak açıklanmıştır. Piaget'e göre ise oyun bir uyumdur. Bununla birlikte egosantrik düşünceyi azaltmaya yardımcı eden bir araçtır (Mitchell ve Mason, 1937, Ellis 1973, Medinnus, 1976, Yavuzer, 1982).

Oyun ve öğrenme arasında ise dolaylı bir ilişki vardır. Çocuk oyun oynarken pratik yapar ve öğrenmede daha üst düzeye ulaşmayı sağlayacak yeni beceriler kazanır (Baykoç Donmez, 1992).

Yapılan çeşitli çalışmalarda okulöncesi düzeydeki çocuklarda oyuna ayrılan sürenin ve sosyal etkileşim davranışlarının yaşla birlikte arttığı ortaya konulmuştur. İki-üç yaş arasındaki çocuklarda pek fazla sosyal etkileşimin

olmadığı tek başına ve paralel oyun oynama gözlenirken, dört yaştan itibaren tek başına ve paralel oyunda azalma, sosyal etkileşim gerektiren beraber ve kooperatif oyun oynama davranışlarında ise artış görülmektedir (Barnes, 1971, Rubin, Maioni, Hdmung, 1976, 1976, Smith, 1978, Bakeman ve Brownlee, 1980, Guralnick, 1981, Guralnick ve Weinhouse, 1984) Ayrıca Bakeman ve Brownlee (1980) yaptıkları çalışmalarında çocukların izole ve paralel oyunu daha kısa sürelerle kooperatif oyunu ise daha uzun sürelerle oynadıklarını belirtmektedirler

Ülkemizde, çocukların oyun davranışlarını inceleyen Atık'ın (1986) çalışmasında da benzer sonuçlar bulunmuştur Atık (1986), yaptığı çalışmada, üç-dört yaşındaki çocukların daha çok izole ve paralel oyunu, beş-altı yaşındaki çocukların ise beraber ve kooperatif oyunu tercih ettiklerini belirtmektedir

Oyun tipi tercihinde cinsiyetler arasında önemli bir farklılık olmamakla birlikte, erkeklerde kooperatif oyuna geçişin daha geç olduğu, kızların daha çok beraber ve kooperatif oyun, erkeklerin ise izole ve paralel oyun oynadıkları gözlenmiştir (Bakeman ve Brownlee, 1980, Atık, 1986)

Okulöncesi düzeydeki çocukların kullandığı oyun materyali ve seçtikleri oyun koşulları sosyal davranışlarındaki hazır bulunuşluk düzeyi ile ilişkili görülmektedir Çocuklar dramaturjasyon, blok, müzik koşulları ve materyallerini daha çok beraber ve kooperatif oyunda tercih ederken, tek başına oyunda manuplatif materyalleri, kitap, sanat koşulları ve ilgili materyalleri ise daha çok paralel oyunda kullandıkları gözlenmiştir (Hendrickson, Strain, Taembay ark , 1981)

Oyun koşulları tercihi ve malzeme kullanımı cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, erkek çocukların daha çok top, blok, taşıt ve manuplatif materyallerle, kızların ise müzik aletleri ve dramaturjasyon malzemeleriyle oynadıkları görülmektedir (Fagot, 1974, Atık, 1986)

Oyun koşulları tercihi açısından

bakıldığında, Atık'ın (1986) çalışmasında dört-beş yaşındaki çocukların en çok manuplatif oyun koşulları, altı yaşındaki ise blok koşulları tercih ettikleri, Bozoklu'nun (1994) aynı yaş grupları ile yaptığı çalışmasında ise yaşın artması ile birlikte drama, blok ve sanat koşulları tercihlerinin arttığı belirtilmektedir

Normal gelişim süreci içinde ortaya çıkan bu oyun davranışlarıyla, gözlenen becerilerin çoğu zihinsel engelli çocuklarda da benzer aşamalardan geçilerek kazanılmaktadır Ancak zihinsel engelli çocuklar, engelin derecesine bağlı olarak gelişim alanlarında bazı gecikme-güçlüklerle sahip olmaları nedeniyle içinde yaşadıkları sosyal çevreyle iletişim kurmada, çevrelerindeki çeşitli uyarıcılara tepki vermede zorlanmaktadır Yapılan bazı çalışmalarda, zihinsel engelli çocukların sosyal iletişimi başlatma ve başlatılan iletişimi sürdürmede yetersiz kaldıkları, hiçbir yönlendirme olmadan oyun oynama fırsatı verildiğinde ise tek başına oynadıkları ya da amaçsız davranışlarda buldukları belirtilmektedir (Bronson, 1972, Guralnick, 1980, Guralnick ve Weinhouse, 1984) Bu nedenle yaşlıları ile veya yetişkinlerle uygun etkileşimde bulunma yollarının öğretilmesinde ve çeşitli kavramların-becerilerin kazandırılmasında çok iyi düzenlenmiş oyun ortamlarının öğrenme üzerine katkısının büyük önem taşıdığı göz önünde tutulmalıdır (Slade ve Wolf, 1994, Hellendorn Van Der Oort, Smith, 1994)

Zihinsel engelli çocuklar gelişim süreçleri içinde geçtikleri de olsa normal çocukların geçtikleri aşamaları izlemektedirler Bu durum oyun davranışlarına da yansımaktadır Guralnick (1981), Guralnick ve Weinhouse (1984), Beckmen ve Kohl (1987), yaptıkları çalışmalarda, zihinsel engelli çocukların, yaşın ilerlemesi ile birlikte tek başına oyundan kooperatif oyuna doğru bir geçiş gösterdiklerini, basit düzeyde oyun oynama davranışlarının azalıp daha karmaşık ve fonksiyonel oyun davranışlarının arttığını ve bu durumu normal çocuklarla paralellik gösterdiğini ifade etmektedirler

Dort-yedi yaş grubundaki Down sendromlu çocukların kaynaştırma ortamındaki sosyal iletişimlerinin incelendiği bir çalışmada bu çocukların en fazla beraber ve paralel oyun oynadıkları, bunları tek başına oyunun izlediği görülmüştür (Metin, 1989)

Atık'ın (1986) çalışmasında da altı yedi yaşlar arasındaki Down Sendromlu çocukların en çok paralel oyunu, sekiz-dokuz yaşlar arasındakilerin ise kooperatif oyunu tercih ettikleri ortaya çıkmıştır

Zihinsel engelli çocuklar da normal gelişim gösteren çocuklar gibi oyun yoluyla pek çok şeyi öğenebilirler Bretherton ve Beergly (1989) Weiss-Perry ve Cicchetti (1990) oyunun hem normal hem de engelli çocuk gruplarında sosyal anlamaya ışık tuttuğunu belirtmişlerdir (Akt Slade ve Wolf 1994)

Engelli çocukların sembolik oyunlarında duyu motor dönemden sonraki işlem öncesi doneme geçişte birtakım gecikmeler görülmesine karşın normal çocuklarda gözlenen benzer aşamalar bu çocuklar için de geçerli olmaktadır Diğer bir deyişle erken çocukluk döneminde sembolik oyunla bilişsel gelişim arasında bir ilişki söz konusu olup zihinsel engelli çocuklardaki gecikme ve yetersizlikler de sembolik gelişmelerıyla paralellik göstermektedir (Hellendorf ve ark, 1994)

Sembolik oyunun engelli çocukların bilişsel, dil, sosyal ve duygusal gelişimlerine büyük etkisi vardır Mott (1983) ile Hill ve McCune-Nicolich (1981) engelli çocuklarda sembolik oyun öğrettiği bilişsel gelişim seviyesi, oyuna uyum şekli ve sosyal etkileşim yetenekleri arasında önemli bir ilişki olduğunu bulmuşlardır

Oyunun çocuk gelişimi üzerine çok fazla etkisi olduğu bilinmektedir, ancak ülkemizde özellikle engelli çocukların oyunlarını inceleyen pek fazla çalışma bulunmamaktadır Bu nedenle, gelişimsel olarak okulöncesi düzeyde ve takvim yaşı dört-dokuz arasında olan zihinsel engelli çocukların, okulöncesi eğitim programlarında yer alan serbest oyun saatinde yaşlarına

ve cinsiyetlerine göre,

- 1- Tercih ettikleri oyun koşulları
- 2- Tercih ettikleri oyun tiplerini incelemek, ayrıca,
- 3- Tercih edilen oyun tipleri ve oyun koşullarında oynama sürelerini belirlemek amacıyla bu çalışma planlanmıştır

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırma çalışma grubunda Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Özel Eğitim Anabilim Dalı'na bağlı Zihinsel Engelli Çocuklar Eğitim Ünitesi'ne devam eden dört-dokuz yaş grubundaki 14 çocuk bulunmaktadır Çalışma grubundaki, dört-altı yaş grubunu dördü kız, dördü erkek olmak üzere sekiz çocuk, yedi-dokuz yaş grubunu ise üçü kız, üçü erkek olmak üzere altı çocuk oluşturmaktadır Dört-altı yaş grubunun takvim yaşı ortalaması 58.8 ay (kız takvim yaşı ortalaması 4.5 yaş, erkek takvim yaşı ortalaması 5.3 yaş), yedi dokuz yaş grubunun takvim yaşı ortalaması 94.6 aydır (kız takvim yaşı ortalaması 8.6 yaş, erkek takvim yaşı ortalaması 7.3 yaş) Bu çocuklardan sekizi Down sendromlu, altısı değişik tipte zihinsel engellidir Çalışma grubundaki çocuklar en az bir yıl süreyle uniteye devam etmekte ve okulöncesi eğitim amaçlarını kapsayan bireysel ve grup eğitimi almaktadırlar Çocuklar küçük yaş (4-6 yaş) ve büyük yaş (7-9) grupları olarak haftada ikişer gün eğitimden yararlanmaktadırlar Çocukların genel gelişim düzeyleri Portage Erken Çocukluk Dönemi Eğitim Programları Kontrol Listesi kullanılarak belirlenmiş ve normal gelişim gösteren üç altı yaş çocuklarının gelişimsel olgunluğuna sahip oldukları bulunmuştur (Nelson, 1987)

Veri Toplama Aracı

Çalışma grubunu oluşturan çocuklar serbest zaman faaliyetinde gözlenerek, araştırmacılar tarafından geliştirilen gözlem kayıt formuna gözlem sonuçları kaydedilmiştir Bu formlar her çocuk için ayrı ayrı hazırlanmıştır ve aşağıdaki bilgileri kapsamaktadır

1) Oyun koşesi, çalışma grubunu oluşturan çocuklar sınıf içerisinde düzenlenmiş olan manuplatif etkinlik koşesi, kitap koşesi, blok koşesi, sanat koşesi, evcilik-dramatizasyon koşesi, büyük kasların motor gelişimini destekleyici koşeden hangisi/hangilerinde oyun oynamayı tercih ediyorsa oyun koşesi bölümüne kaydedilmiştir

a) Manuplatif Oyun Koşesi Lego-nopper gibi takmalı-sokmeli oyuncaklar, bul-yaplar, resimli ve renkli kupler, tamir seti, çeşitli boy ve renkte plastik halkalar, ahşap taşıt araçları, çeşitli boy ve renklerde boncuklar, düğmeler, ayakkabı bağcığı v b materyallerin bulunduğu koşe

b) Kitap koşesi Okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik renkli ve resimli oyku kitapları, dergilerin bulunduğu koşe

c) Blok koşesi Çeşitli boylarda ve şekillerde tahta blokların bulunduğu koşe

d) Sanat koşesi Suluboya, pastel boya, kuru kalem boya, gazlı kalem, oyun hamuru, eliş, grapon kağıdı, değişik boy ve nitelikte kağıt ve kartonlar, makas, yapıştırıcı ve artuk materyallerin bulunduğu koşe

e) Dramatizasyon - evcilik koşesi Gerçek ve minyatur ev eşyaları, kız ve erkek çocuklara ve yetişkinlere ait giysiler, çeşitli aksesuarlar vb. malzemelerin bulunduğu koşe

f) Büyük kasların motor gelişimini destekleyici koşe topalar ve sopalar, yer merdiveni, çeşitli boy ve şekillerde munderler, kulaklı zıplama top, minı boy basket potası vb cımnasuk malzemelerinin bulunduğu koşe

2) Oynanan oyun tipi (izole, paralel, beraber, kooperatif oyun)

Çalışma grubunu oluşturan çocuklar, grup içerisinde gözlemlendiği için oyunu tek başına sürdürüp sürdürmediği, oynadığı materyali ya da bulunduğu ortamı arkadaşı ile paylaşım paylaşmadığı vb durumları dikkate alınarak çocuğun tercih ettiği oyun tipi gözlem formuna kaydedilmiştir Bu oyun tipleri ise,

* İzole oyun oynama Çocuk diğer çocuk-

lardan bağımsız olarak kendi kendine oynar, diğer çocuklarla sosyal iletişim yoktur ve oynadığı oyuncaklar diğer çocukların oyuncakları ile ilişkili değildir

* Paralel oyun oynama Çocuk diğer çocuklarla aynı ortamı paylaşır, kullandığı oyuncaklar arkadaşlarının oynadığı oyuncaklara benzeyebilir, ancak çocuklar birbirlerini etkilemezler

* Beraber oyun oynama Çocuk diğer çocuklarla birlikte oynar, aynı materyali paylaşır Çocuklar arasında sozel ya da sozel olmayan iletişim davranışları görülür

* Kooperatif oyun oynama: Çocuk diğer çocuklarla aynı hedefe ulaşmak için çalışır, çocuklar arasında bir etkileşim ve sosyal örgütlenme görülür; olarak gruplandırılmaktadır (Higginbotham, Baker ve Neill, 1980, Asher ve Gottman, 1981)

3) Koşede kalış süresi Gözlemler sırasında bir çocuğun tercih ettiği oyun koşesinde oyununu sürdürdüğü süre gözlem formuna kaydedilmiştir

Veri Toplama İşlemi

Çalışma grubunda bulunan dört-altı yaş grubundaki çocuklar ve yedi-dokuz yaş grubundaki çocuklar haftada ikişer gün eğitim programlarındaki bir saatlik serbest oyun saatinde ve grup içerisinde gözlenmiştir Bu gözlemlerin objektifliğini sağlamak için grup içerisinde çocuklar iki eğitimci tarafından aynı anda gözlenmiştir. Bir seans boyunca gruptaki tüm çocukların gözlemleri yapılmıştır Gözlem bilgileri her iki eğitimci tarafından anında tartışılıp ortak bir sonuca varılmıştır Tartışılan gözlem sonucu, gözlem formuna eğitimciler tarafından donuşumlu olarak kaydedilmiştir (Bir gözlem seansında bir eğitimci, takip eden seansta diğer eğitimci kayıt işlemi yapmıştır)

Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen tüm bulgular gözlem kayıt formlarına her çocuk için ayrı ayrı işlenmiş ve daha sonra birleştirilmiştir Verilere yuzde oranlar ile değerlendirilmiştir

BULGULAR VE TARTIŞMA

Kulöncesı dızeyde ve dört-dokuz yaş grubundaki zihinsel engelli çocukların tercih ettiklen oyun tipleri ve oyun koşelerini incele mek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edil en bulgular Tablo 1-4 ve Şekli 1-2'de sunulmuş tur

Çalışma grubunda bulunan zihinsel engelli çocukların serbest oyun saatinde tercih ettiklen oyun koşelerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir

Tablo 1 : Çalışma Grubunda Bulunan 4-6 ve 7-9 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatinde Tercih Ettikleri Oyun Koşelerinin Dağılımı

Oyun Koşeleri	4-6 Yaş Grubu (n 8)				7-9 Yaş Grubu (n 6)				GENEL TOPLAM	
	Kız (n 4)		Erkek (n 4)		Kız (n 3)		Erkek (n 3)		S	%
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
1 Manuplatif	37	44.70	81	40.90	43	31.38	73	41.95	294	40.40
2 Kitap	20	9.22	14	7.07	11	8.03	7	4.02	52	7.16
3 Blok	3	1.38	26	13.13	11	8.03	23	13.22	63	8.68
4 Sanat	29	13.36	10	5.05	32	8.76	4	2.30	55	7.57
5 Evcilik	41	19.35	15	7.58	36	26.28	26	14.94	119	16.39
6 B K M G **	26	11.98	12	6.26	24	17.51	41	23.56	143	19.70
Toplam	217*	100.00	198*	100.00	137*	100.00	174*	100.00	726*	100.00

* Gözlemler sonucunda çocukların tercih ettikleri koşelerin toplam sayısı

** Büyük kasmotor gelişimi destekleyici koşe

Çalışma grubunda bulunan tüm çocukla rın en fazla oranda tercih ettiklen koşenin %40.50 oranı ile "manuplatif oyun koşesi" olduğu, bunu %19.70 oranı ile "büyük kas motor gelişimi destekleyici koşe"nin ve %16.39 oranı ile "evcilik koşesi"nin izlediği görülmektedir. En az tercih edilen koşe ise kitap koşe sidir (%7.16)

Tablo 1'e yaş grupları ve cinsiyet özellik lerne göre bakıldığında, yine her iki gruptaki çocukların en çok tercih ettiklen koşenin "manuplatif oyun koşesi" olduğu (4-6 yaş kız grubu %44.70, erkek grubu %40.90, 7-9 yaş kız grubu %31.38, erkek grubu %41.95) görülmektedir. İkinci olarak tercih edilen koşenin 4-6 yaş grubundaki kızlarda "evcilik koşesi" (%19.35), erkeklerde ise "büyük kas motor gelişimi destekleyici koşe" (%26.26) olduğu bulunmuş tur. 7-9 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarda da benzer durum görülmektedir (7-9 yaş kız

"evcilik koşesi" %26.28, erkek "büyük kas motor gelişimi destekleyici koşe" %23.56)

4-6 yaş grubundaki kız çocuklar ile 7-9 yaş grubundaki kız çocukların koşe tercihleri incelenirse her iki grubun da ilk tercihinin "manuplatif koşe" (4-6 yaş grubu kız %44.70, 7-9 yaş grubu kız %31.38) olduğu, ikinci tercih edilen koşenin ise "evcilik koşesi" olduğu (4-6 yaş grubu kız %19.35, 7-9 yaş grubu kız %26.28) görülmektedir.

Dört altı yaş grubundaki kızlar ile yedi-

dokuz yaş grubundaki kızların koşe tercihle rinde yüzde oranlar arasındaki farklılık dikkat çekicidir. Küçük yaşta kızlar daha az sosyal beceri gerektiren manuplatif oyun koşesini büyük yaşta kızlara göre daha çok tercih ederken, büyük yaşta kızlar gelişmiş sosyal beceri gerektiren evcilik koşesini küçüklere göre daha fazla tercih etmişlerdir, bunu yaşın gelişimsel fonksiyonu olarak değerlendirmek mümkündür.

Tablo 1'de oyun koşesi tercihine, 4-6 yaş ve 7-9 yaş erkek çocuklar açısından bakıldığında, her iki yaş grubundaki erkek çocukların ilk tercihlerinin kızlarda olduğu gibi "manuplatif oyun koşesi" olduğu (4-6 yaş grubu erkek %40.90; 7-9 yaş grubu erkek %41.95), bunu 4-6 yaş grubu erkek çocuklarda %26.26, 7-9 yaş grubu erkek çocuklarda da %23.56 oranları ile "büyük kas motor gelişimi destekleyici koşe"nin takip ettiği görülmüştür. Ayrıca

dikkate değer bir bulgu da büyük yaş grubu erkeklerde daha fazla sosyal beceri gerektiren "evcilik koşesi"ne (%14.94) yönelimin olmasıdır

Çalışma grubunun tümü ele alındığında, çocukların en çok manuplatif oyun koşesini tercih etmeleri Atuk'ın (1986) hem normal çocuklarla hem de Down Sendromlu çocuklarla yaptığı çalışma sonuçlarıyla bunun yanısıra, Métun'ın (1986) kaynaştırma ortamındaki zihnin

tercihlerinin daha çok fiziksel aktivite gerektiren oyunlar, bloklar, arabalar olduğu, kızların ise daha çok evcilik, drama ve sozel beceriyeye dayalı oyunlar oynadıkları belirtilmektedir (Fagot ve Patterson, 1969, Fagot, 1974, Maccoby ve Jacklin, 1974, Nemerowicz, 1979, Atuk, 1986, Mauren, 1988)

Çalışma grubunda bulunan 4-6 ve 7-9 yaş grubundaki zihinsel engelli çocukların serbest oyun saatinde koşelerde oynadıkları oyun

Tablo 2 : Çalışma Grubunda Bulunan 4-6 ve 7-9 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatinde Koşelerde Oynadıkları Oyun Tiplerine Göre Dağılımı

Oyun Tipleri	4-6 Yaş Grubu (n 8)				7-9 Yaş Grubu (n 6)				GENEL TOPLAM	
	Kız (n 4)		Erkek (n 4)		Kız (n 3)		Erkek (n 3)		S	%
	S	%	S	%	S	%	S	%		
1 İzole oyun	17	7.83	12	4.06	24	17.92	22	12.64	75	10.33
2 Paralel oyun	69	31.80	35	16.67	15	10.95	20	11.09	137	18.87
3 Beraber oyun	57	26.27	25	11.62	21	13.33	28	16.09	129	17.77
4 Kooperatif oyun	74	34.10	130	65.66	77	56.20	104	59.77	385	53.03
Toplam	217*	100.00	194*	100.00	137*	100.00	174*	100.00	726*	100.00

* Gözlemler sonucunda çocukların tercih ettikleri oyun tiplerinin toplam sayısı

sel engelli çocukların oyun koşesi tercihlerine ait sonuçları ile paralellik göstermektedir Bu sonuçları, gelişimsel fonksiyonun yanısıra, büyük ölçüde sunulan etkinliklerin de etkilediği düşünülmektedir Zihinsel engelli çocukların eğitiminde el becerilerini ve el-göz koordinasyonunu geliştirmeye yönelik etkinliklere ağırlık verilmektedir Bu eğitime ağırlıklı olarak bu çocukların akademik ve motor becerilerdeki yetersizliklerinin ve el becerilerinin yaşamlarındaki önemini dikkate alınması neden olmaktadır Kendilerine sunulan etkinliklerin etkisiyle bu çocukların serbest oyun saatinde de manuplatif oyun koşesini tercih etmeleri beklenen bir sonuç olarak ele alınabilir

Durum cinsiyetler açısından yorumlandığında, hem dört altı yaş grubundaki hem de yedi dokuz yaş grubundaki kız ve erkek çocuklar arasında fark olması çocukların cinsiyetlerine uygun olarak değişik oyun koşesi ve materyallerini tercih etmelerine bağlı olduğunu düşündürmektedir

Engelli ve normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan çalışmalarda, erkek çocukla-

rıların verildiği Tablo 2'ye göre, çalışma grubundaki tüm çocuklar en fazla oranda kooperatif oyun oynamışlardır (%53.03), bunu %17.17 oranı ile paralel oyun ve %17.17 oranı ile beraber oyun izlemektedir En az oynanan oyun tipi ise izole oyundur (%10.33)

Bulgular yaş grupları ve cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde, her iki gruptaki çocukların tercih ettikleri koşelerde en yoğun olarak "kooperatif oyun" oynadıkları (4-6 yaş kız %34.10, erkek %65.66, 7-9 yaş kız %56.20, erkek %59.77) bulunmuştur İkinci olarak oynanan oyun tipinin 4-6 yaş kızlarda %31.80, erkeklerde %16.67 oranları ile "paralel oyun" olduğu, en az tercih edilen oyun tipinin ise "izole oyun" olduğu görülmektedir (4-6 yaş grubu kız %7.83, erkek %4.06) 7-9 yaş grubunda ise durum biraz daha farklılık göstermektedir 7-9 yaş grubu kızlar ikinci oyun tipi olarak "izole oyun"u tercih ederken (%17.92), erkekler "beraber oyun"a yönelmişlerdir (%16.09) Bu yaş grubunda en az tercih edilen oyun tipi ise "paralel oyun"dur (7-9 yaş grubu kız %10.95, erkek % 11.49)

Her iki yaş grubundaki kızlarla ilgili bulgulara bakıldığında, büyük yaş grubundaki kızların kuçuklere oranla daha yoğun olarak kooperatif oyun oynadıkları (4-6 yaş %34 10, 7-9 yaş %50 20), ikinci olarak ise farklı oyun tiplerini tercih ettikleri görülmektedir. Erkeklerde ise "kooperatif oyun" un küçük yaş grubu tarafından daha çok tercih edildiği goze çarpmaktadır (4-6 yaş %65 66, 7-9 yaş %59 77) İkinci olarak tercih edilen oyun tipleri ise kızlarda olduğu farklılık göstermektedir.

Literatürde oyundaki gelişimin yanı izole ve paralel oyundan beraber ve kooperatif oyuna geçişim, yaşın bir fonksiyonu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Rubin ve ark. 1976) Çocuklarda, gelişim alanlarındaki ilerleme ile birlikte daha karmaşık ve gelişmiş becerileri içereri, sosyal etkileşim ve ortak hedefe yönelmeyi gerektiren oyun davranışları sergilenmeye başlanmaktadır

Literatür bilgileri ve yapılan çalışmalara göre, zihinsel engelli çocukların yetersizliklerinin oyun davranışlarına yansıdığı ancak normal çocuklarla aynı aşamaları geçtikleri belirtilmekte, fakat iyi düzenlenmiş oyun ortamlarının çocuklar üzerine çok olumlu katkıları olduğu da vurgulanmaktadır (Guralnick, 1981, Guralnick ve Weinhoëus, 1984, Beckmen ve Kohl, 1987, Slade ve Wolf, 1994, Hellendron ve ark., 1994)

Atık (1986) yaptığı çalışmasında, 6-9 yaş grubundaki Down Sendromlu çocukların serbest oyun saatinde en çok paralel oyun oynadıklarını, yaşla birlikte beraber ve kooperatif oyun sıklığında artış olduğunu gözlemlemiştir

Çalışmamızdaki çocukların en fazla kooperatif oyun oynamaları ile ilgili bulguyu iki

nedene dayandırmak mümkündür, çalışma grubundaki çocuklar yöntemde de açıklandığı gibi gelişimsel düzey olarak uç-altı yaş grubundadırlar (Nelson, 1987), dolayısıyla beraber ve kooperatif oyunun görüldüğü aşamaya ulaşmış bulunmaktadır Diğer taraftan yine yöntemde belirtildiği gibi en fazla bu yıldan bu yana eğitim almaktadırlar ve özellikle grup eğitiminde çocuklara, birbirleriyle sosyal etkileşime girmeleri ve gruba uyum sağlayabilmeleri yönünde destek verilmektedir. Bunların böyle bir sonuca ulaşmaya neden olduğu düşünülmektedir

Bazı çalışmalarda kızlar ve erkekler arasında tercih edilen oyun tipi açısından kesin bir farklılık olmamakla birlikte kızların kooperatif oyunu erkekler göre daha fazla oynadığı belirtilmektedir (Bakeman ve Brownlee, 1980; Atık, 1986) Bu çalışmada ise dört-altı yaş grubundaki çocuklarda erkeklerin lehine bir durum gözlenmektedir Bu durumda (incelenmemekle birlikte) 4-6 yaş grubundaki erkek çocukların okula devamı ve eğitimden yararlanma sürelerinin kızlara ve 7-9 yaş grubundaki erkekler göre daha fazla olma olasılığı akla gelmektedir Her iki yaş grubundaki kızların oyun tercihleri arasındaki fark yaşın fonksiyonu olarak kooperatif oyun davranışlarındaki artışla ilişkilendirilebilir Her iki gruptaki erkek çocuklar arasındaki fark ise dikkat çekicidir, literatürün aksine dört-altı yaş grubundaki erkeklerin yedi-dokuz yaş grubundakilere oranla daha fazla kooperatif oyun oynaması, yukarıda belirtilen (okula devam ve eğitimden yararlanma süresinin daha fazla olması) olasılığı güçlendirilmektedir

Çalışma grubundaki dört - altı yaş grubun-

Tablo 3 - Çalışma Grubunda Bulunan 4 6 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatinde Oynadıkları Oyun Tiplerinin Tercih Ettikleri Kategorilere Göre Dağılımı

Oyun Tipleri	Kız (n 4)										Erkek (n 4)									
	İzole		Paralel		Beraber		Küçük Grup		Toplam		İzole		Paralel		Beraber		Küçük Grup		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
1 Manipülatif	4	41,7	42	42,30	20	20,67	11	31,96	97	100,0	8	9,42	18	22,22	9	11,11	40	56,79	81	100,0
2 Kitap	4	20,00	3	15,00	11	55,00	2	10,00	20	100,0	1	7,14	3	21,43	5	35,71	4	33,71	14	100,0
3 Blok	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	3,85	1	3,85	1	3,85	23	88,46	26	100,0
4 Sema	2	6,90	1	4,24	7	28,14	7	28,14	19	100,0	0	0,00	6	60,00	2	20,00	7	20,00	10	100,0
5 Evcilik	4	9,71	8	19,04	6	14,28	24	57,14	42	100,0	2	23,72	1	10,7	2	13,33	10	66,67	14	100,0
6 B K M G	1	11,54	3	11,54	13	50,00	1	26,92	26	100,0	0	0,00	4	7,69	3	7,69	33	54,81	53	100,0

daki zihinsel engelli çocukların serbest oyun saatinde oynadıkları oyun türlerinin tercih ettikleri koşellere göre dağılımının gösterildiği Tablo 3'deki bulgulara göre, kız çocukların manipülatif koşede %43 30 oranında paralel oyun oynadıkları ve %31 96 oranında kooperatif oyun oynadıkları, kitap koşesinde en yoğun olarak %55 00 oranında beraber oyun ve %20 00 oranında izole oyun oynadıkları bulunmuştur. Oyun için tercih edilen blok koşesine gelen kızların tamamı bu koşede kooperatif oyun oynamışlardır. 4-6 yaş grubu kız çocuklarının tercih ettikleri sanat koşesinde %44 83 oranında paralel oyun oynadıkları ve %24 14 oranında beraber oyun veya kooperatif oyun oynadıkları bulunmuştur. Tercih edilen evcilik koşesinde ise en yoğun olarak %57 14 oranında kooperatif oyunu sergiledikleri, büyük kas motor gelişimini destekleyici koşede ise beraber oyun türünün %50 00 oranında tercih edildiği görülmüştür.

Yine Tablo 3'deki bulgulara göre, erkek çocukların manipülatif koşede %56 79 oranında kooperatif oyunu tercih ettikleri, kitap koşesinde ise %35 71 oranında beraber oyun ve kooperatif oyun oynadıkları, blok koşesinde de %88 46 oranında kooperatif oyun oynadıkları bulunmuştur. Sanat koşesinde ise en yoğun (%60 00) paralel oyun oynadıkları, evcilik ve drama koşesinde ise en çok kooperatif oyun oynadığı (%66 67) ve büyük kas motor gelişimini destekleyici koşede de %84 62 oranında kooperatif oyun sergilendiği görülmüştür.

Çalışma grubundaki yedi dokuz yaş grubu zihinsel engelli çocukların serbest oyun saatinde oynadıkları oyun türlerinin tercih ettikleri koşellere göre dağılımının verildiği Tablo 4'deki bulgulara göre, kız çocuklarının manipülatif koşede en çok (%44 19) kooperatif oyun oynadıkları, kitap koşesinde yine %36 36 oranında kooperatif oyunun sergilendiği bulunmuştur. Blok koşesinde %54 54 oranında kooperatif oyunun en çok oynanan oyun türü olduğu, sanat koşesinde ise yine %50 00 oranında kooperatif oyunun oynandığı bulunmuştur. Evcilik koşesinde en çok %66 67 oranında kooperatif oyun oynandığı, büyük kas motor gelişimini destekleyici koşede ise yine %75 00 oranında kooperatif oyun oynandığı gözlenmiştir.

Yapılan gözlemler Tablo 4'deki erkek çocuklar açısından değerlendirildiğinde, manipülatif koşede sergilenen oyunun en çok (%50 68) kooperatif oyun olduğu, kitap koşesinde yine kooperatif oyunun daha çok oynandığı bulunmuştur (%42 86). Diğer koşelerde de en sık kooperatif oyunun oynandığı gözlenmiştir. Blok koşesinde kooperatif oyun oranı %69 56, evcilik ve drama koşesinde %61 54, büyük kas motor gelişimini destekleyici koşede %78 05 oranında sergilendiği görülmüştür. Yalnız tercih edilen sanat koşesinde oynanan oyunun tamamen paralel oyun olduğu bulunmuştur.

Atık (1986) tarafından, normal gelişim gösteren anaokulu çocukları üzerinde yapılan

Tablo 4 : Çalışma Grubunda Bulunan 7-9 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatinde Oynadıkları Oyun Türlerinin Tercih Ettikleri Koşellere Göre Dağılımı

Oyun Türleri	Cinsiyet ve Oyun Türü		Kız (n=4)										Erkek (n=4)									
	İzole	Paralel	Beraber		K x p (11)				Toplam	İzole	Paralel	Beraber		K x p (11)				Toplam				
			S	%	S	%	S	%				S	%	S	%	S	%					
1 Manipülatif	0	23.25	1	6.99	11	25.48	19	44.19	43	100.0	1	10.96	11	13.07	17	23.29	37	46.64	73	100.0		
2 Kitap	2	18.18	2	18.18	3	27.27	4	36.36	11	100.0	2	28.57	1	14.28	1	14.28	3	42.86	7	100.0		
3 Blok	2	18.18	2	18.18	1	9.09	6	54.54	11	100.0	0	17.39	0	0.00	3	13.04	16	66.56	23	100.0		
4 Sanat	2	16.67	3	25.00	1	8.33	6	50.00	12	100.0	0	0.00	4	100.0	0	0.00	0	0.00	4	100.0		
5 Evcilik	6	16.67	3	8.33	5	13.33	24	66.67	36	100.0	7	29.92	0	0.00	3	11.34	16	61.54	26	100.0		
6 B K M G	2	8.33	2	8.33	2	8.33	18	75.00	24	100.0	1	14.4	4	9.76	4	9.76	32	78.05	41	100.0		

çalışmada, oynanan oyun tipleri bakımından oyun köşeleri arasındaki fark önemli bulunmuştur. Çocuklar dramatzasyon köşesinde en çok beraber, manipülatif oyun köşesinde ise paralel oyun oynamışlardır.

Hendrickson ve ark. (1981) 3-5 yaşındaki çocukların tercih ettikleri oyun materyali ile oynadıkları oyun tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Araştırmacılar, oynanan oyun materyalinin sosyal davranış için fonksiyonel olduğu yanı sıra sosyal davranışla ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Özellikle blok, evcilik materyalleri ve top, çocukların kooperatif oyunlar sırasında kullandıkları materyaller olarak gözlenmiştir. İzole oyun için bul yap, lego, mekanik oyuncaklar v.b tercih edilmiştir. Paralel oyunlar sırasında boya, kitap, telefon tercih edilen oyuncaklar olarak gözlenmiştir.

Schau, Kahn Dıgpold ve ark. (1980) yaptıkları araştırma sonucunda cinsiyete ait

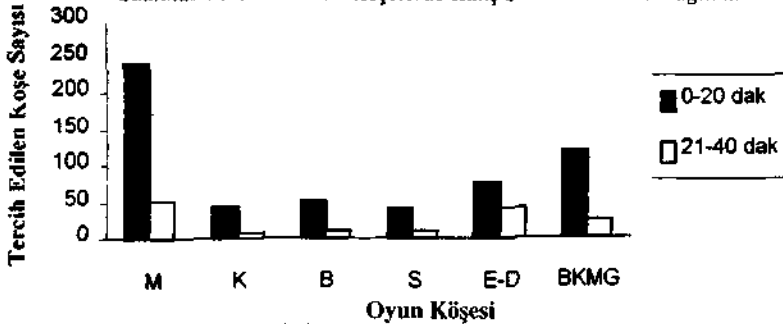
materyalle kurulan oyunun yaşla ilişkili olarak seçildiğini bulmuşlardır.

Yapılan bu çalışmada da her iki cinsiyette manipülatif köşeye ait materyallerin tercih edildiği, bunun yanı sıra kız çocukların evcilik ve drama köşesine ait, erkek çocukların ise büyük kas motor gelişimini destekleyici köşeye ait materyalleri kendi cinsiyetlerine uygun malzemeler olarak benimsedikleri bulunmuştur.

Şekil 1'e göre, çalışma grubundaki çocukların tercih ettikleri köşelerde çoğunlukla 0-20 dakikalık sürelerle oyun oynadıkları, Tablo 1'deki sonuçlarla ilişkili olarak 0-20 dakikalık sürelerle oyunun en çok manipülatif oyun köşesinde oynandığı görülmektedir.

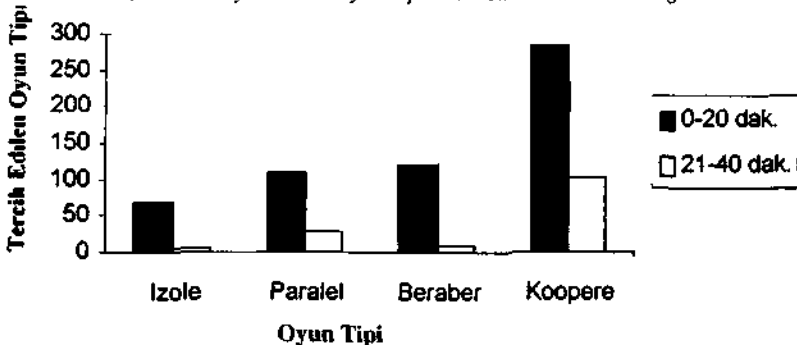
Şekil 2'de benzer şekilde, çocuklar tercih ettikleri oyun tiplerinde de yoğun olarak 0-20 dakika zaman harcamışlardır. Diğer taraftan 21-40 dakikalık daha uzun oyun süresi koöpe-

Şekil 1 : Çalışma Grubunda Bulunan 4-9 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatlerinde Tercih Ettikleri Köşelerde Kalış Sürelerine Göre Dağılımı

M Manipülatif K Kitap B Blok S Sanat E-D Evcilik ve Drama
B K M G Büyük Kas Motor Gelişimini Destekleyici Köşe

Şekil 2 : Çalışma Grubunda Bulunan 4-9 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli Çocukların Serbest Oyun Saatlerinde Oynadıkları Oyun Tiplerinin Sürelerine Göre Dağılımı

ratif oyunda geçirilmiş Bakeman ve Brownlee (1980) oyuna ayrılan sürenin yaşla birlikte arttığını ve izole ve paralel oyunu daha sık ancak daha kısa sürelerle, beraber ve kooperatif oyunu daha uzun sürelerle oynadıklarını belirtmektedirler

Zihinsel engelli çocukların bilişsel gelişim açısından dikkat sürelerinin normal çocuklara göre daha kısa olduğu bilinmektedir. Bu özelliklerinin sonucu olarak çocuklar bir oyun köşesinde kısa sürelerle oynayıp sıklıkla hemen yeni bir oyun ortamı arayışı içine girmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmadan ortaya çıkan en önemli sonuç, zihinsel engelli çocukların diğer gelişim alanlarına ait becerilerde olduğu gibi, oyun tipi tercihleri ve oyun köşesi seçmede, yaşın ilerlemesi ile birlikte basit sosyal davranışlardan daha karmaşık sosyal davranışlara doğru ilerleme kaydetdiklerinin ortaya çıkmasıdır. Oyun tipi ve oyun köşesi tercihlerinde de cinsiyete özgü davranışlar, normal gelişim gösteren kız ve erkek çocuklarla paralellik göstermektedir.

Normal çocuklarda olduğu gibi bu çocukların oyun alanlarının düzenlenmesi titiz bir çalışmayı gerektirmektedir. Eğitimciler oyun ortamlarını düzenlerken çocukların gelişim düzeylerine, ilgilerine ve ihtiyaçlarına uygun özellikte, ayrıca çocukların arasında sosyal etkileşiminin gerçekleşebileceği köşelere ağırlık verilmeli, çocuklara da bu koşullarda oynarken sosyal iletişime girmeleri için gerekli rehberliği yapıp, onları güdümlemelidirler. Eğitimciler/aileler özellikle yeni materyallerin nasıl oynanacağı konusunda çocuklara model olmalı, ayrıca bir materyalin değişik fonksiyonlarda kullanımını sağlamak için (sembolik oyunun ve yaratıcılığın geliştirilmesi amacıyla) model olmalı ve yönlendirmelidirler.

KAYNAKÇA

Atık, B (1986) *Okulöncesi Çağndaki Normal Gelişim Gösteren ve Down*

Sendromlu Çocukların Tercih Ettikleri Oyun Tiplerinin ve Oyun İçindeki Sosyal İktisim Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi Hacettepe Üniversitesi Ankara

Asher, S.R. Gotman, J. M (1981) *The Development of Children's Friendships*. Cambridge University Press

Baykoç Donmez, N (1992), *Oyun Kitabı*. İstanbul Esm Yayinevi

Bakeman, R., Brownlee R.J (1980) The strategic use of parallel play. A sequential analysis *Child Development*, 51, 873-878

Barnes, K (1971) Preschool play norms. A replication *Developmental Psychology*, 5, 99-103

Beckman, J.P., Kohl, F (1987) Interaction of preschoolers with and without handicaps in integrated and segregated setting. A longitudinal study *Mental Retardation*, 25(1), 5-11

Bozoklu, F (1994) *Okulöncesi Çağndaki Dört, Beş ve Altı Yaş Grubu Çocukların Tercih Ettikleri Oyun Köşeleri ile Yaratıcılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı Ankara

Bronson, W.C (1972) *Competence and Growth of Personality*. University of California at Berkeley

Ellis, M.J (1973) *Why People Play*. New Jersey Prentice - Hall Inc

Fagot, B., Patterson R.G (1969) An in vivo analysis of reinforcing contingencies for sex-role behavior in the preschool child *Developmental Psychology*, 1(5), 563-568

Fagot, B (1974) Sex differences in toddlers behavior and parental reaction *Developmental Psychology*, 10(4), 554-558

Guralnick, J.M (1981) The social behavior of preschool children at different developmental levels. Effects of group composition *Journal of Experimental Child Psychology*, 31, 115-130

Guralnick, J.M., Weinhouse, E. (1984) Peer-related social interactions of developmentally delayed young children. *Developmental and Characteristics* **Developmental Psychology**, 20 (5), 815-827

Hellendorn, J., Van Der ooij, R. & Smith B. S. (1994) **Play And Intervention**. State University of New York Press

Hendrickson, J., Strain, S. P., Taemblay, A. ve ark. (1981) Relationship between toy and material use and the occurrence of social interactive behaviors by normally developing preschool children. **Psychology in Schools**, 18 (4), 500-504

Higginbotham, D.J., Baker, M.B., Neil D.R. (1980) Assessing the social participation and cognitive play abilities of hearing-impaired preschoolers. **The Volta Review**, September, 261-271

Maccoby E. E., Jacklin C. N. (1974) **The Psychology of sex differences**. Stanford California Stanford University Press

Mauren V.C. (1988) **Children's Drawings of the Human Figure**, 7-12

Medinnus, R. (1976) **Child Study and Observation Guide**. John Wiley And Sons, Inc

Metin, N. (1989) **Okulöncesi Dönemdeki Down Sendromlu ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Entegrasyonunda Sosyal İletişim Davranışlarının İncelenmesi**. Yayınlan

mamış Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı, Ankara.

Mitchell E., Mason, B. (1937) **The Theory of Play**. Barnes and Company New York

Nemerowicz, G.M. (1979) **Children's Perceptions of Gender and Work Roles**. New York Praeger

Nelson, N. (1987) Portage Erken Çocukluk Dönemi Eğitim Programları Kontrol Listesi Çeviri Düzenleme N. Güven, S. Bal, N. Metin Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü, Ankara 1993

Schau, G.C., Kahn, L., Diepold, H.J. ve ark. (1980) The relationships of parental expectations and preschool sex typed by play behavior. **Child Development** 51 266-270

Smith, K.P. (1978) A Longitudinal study of social participation in preschool children. Solitary and parallel play reexamined. **Developmental Psychology**, 14(5), 517-523

Slade, A., Wolf, D.P. (1994) **Children at Play**. Oxford University Press

Rubin, H.K., Maroni, L.T., Hrdnung, M. (1976) Free play behavior in middle and lower class preschoolers. Parten and Piaget revisited. **Child Development**, 47, 414-419

Yavuzer, H. (1982) **Çocuk Psikolojisi I. Duygusal ve Toplumsal Gelişimi**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi